

tive estimation is carried out in the work. The research of the country's achievements in the struggle against poverty and social inequality for the period of 2000–2012's is done. The significant differences in the results of using of the different methods of poverty and social inequality studying are identified, their main causes are explained. Social groups in the Ukrainian society, for whom the problems of poverty are particularly sharp are exposed. It is proved that significant social inequality and poverty of the population in Ukraine impede its further social and economic development.

Key words: *social inequality, absolute and relative poverty, upper, middle and lower classes, the subsistence level, self-identification, deprivation, indexes of poverty and social inequality, income and expenditures of households, wages.*

УДК 330.341.1

СОЦІАЛЬНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА ЯК УМОВА ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

О. О. Набатова, кандидат економічних наук
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Розглянуто основні напрями соціально-інноваційної діяльності. Розкрито особливості їх реалізації у трансформаційній економіці України. Обґрунтовано, що залучення до соціально-інноваційної діяльності широких верств суспільства є необхідною передумовою людського розвитку.

Ключові слова: *соціально-інноваційна діяльність, соціальне підприємництво, громадянське суспільство, соціальні інновації.*

Постановка проблеми. З політекономічних позицій шлях соціально-економічного розвитку країни визначається об'єктивними економічними закономірностями. Водночас ці закономірності реалізуються через суб'єктивну діяльність людей, держави, суспільства. В сучасних умовах, коли нормативна складова інституціоналізації господарської системи характеризується амбівалентністю, спрямованість соціально-економічних процесів багато у чому залежить саме від поведінкової суб'єктивності масових суспільних груп.

Нові соціально-економічні умови спонукають економічних суб'єктів до апробації нових способів поведінки. Їх зміна веде до трансформації відповідних практик, а накопичені зрушення в практиках, що реалізують певний ін-

ститут, приводять до змін цього інституту. В такий спосіб актуалізується соціально-інноваційний потенціал суспільства, що відображає його здатність та готовність до радикальних перетворень власного устрою, своїх базових інститутів та відповідно соціальної структури [1]. Коли цей потенціал невисокий, будь-які спроби реформування системи наражаються на опір суспільства, буксують і, зрештою, вироджуються.

Аналізуючи провали пострадянської модернізації, О. Богомолів слушно зазначає: «Справа не тільки у нестачі коштів для інвестицій та відсутності у підприємств і робітників необхідної матеріальної зацікавленості. Не вистачало сприятливих умов за межами економіки... Її підйом залежить від пануючої у суспільстві ідеології, стану суспільної свідомості, впливу на неї ЗМІ. Чи не визначають успіх економічної і технічної модернізації дієвість демократичних механізмів, якість політичної та ділової еліти? Врешті, рівень загальної культури людей, їх моральності?» [2, с. 64]. Отже, головні завдання української модернізації знаходяться не у технологічній, а у соціальній площині. Ними є створення сучасних соціальних інститутів, сучасної людини, сучасного суспільства — складного за структурою, але консолідованого спільними цілями, здатного до різних форм самоорганізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-інноваційна діяльність є предметом дослідження економіки, соціології, правознавства. Проте у більшості випадків у центр уваги дослідників потрапляють не макрочарактеристики цієї діяльності (її зміст, структура, напрями, ефективність), а особливості та механізми реалізації її окремих елементів.

Проблеми ринкової трансформації як цілісного процесу, макросуб'єктом якого виступає суспільство в цілому, висвітлюються у працях вітчизняних та зарубіжних авторів: В. Базилевича, О. Богомолова, О. Бузгаліна, В. Геєця, А. Гриценка, Т. Заславської, А. Кендюхова, Г. Клейнера, М. Красильникової, Є. Лапіна, Е. Лібанової, Р. Нурєєва, К. Сабліна, С. Тютюнникової, В. Федотової, Р. Флориди, Т. Фридмана, Ю. Яковця та ін. Водночас потребує подальшого опрацювання аналіз потенціалу основних напрямів соціально-інноваційної діяльності щодо забезпечення умов людського розвитку.

Формулювання цілей. Основними завданнями статті є обґрунтування необхідності залучення до соціально-інноваційної діяльності різних верств суспільства з метою забезпечення людського розвитку, виявлення особливостей реалізації її основних напрямів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціально-інноваційна діяльність — це ініціативна індивідуальна або колективна поведінка, пов'язана з систематичним засвоєнням соціальними суб'єктами нових способів діяльності у різних сферах суспільного життя або створенням нових об'єктів матеріальної і духовної культур. Її результатами стануть нові типи робочих місць, соціально-еко-

номічних статусів, зміни умов життєдіяльності (зайнятості, споживання, освіти) масових груп.

Поняття інноваційної діяльності не зводиться лише до реформаторської діяльності еліт — цілеспрямованого інституціонального впливу на перебіг трансформаційного процесу. Соціально-інноваційна діяльність передбачає насамперед стихійну масову інноваційну активність суб'єктів мікрорівня, які, здійснюючи прагматичні дії з реалізації приватних інтересів, апробовуючи нові способи соціальних дій, форми організації виробництва, шляхи задоволення потреб тощо, несвідомо беруть участь у трансформації суспільних інститутів, соціально-економічної структури та, найголовніше, соціокультурних характеристик суспільства — стратегічного об'єкта реформ, що практично не піддається прямому впливу еліт.

В умовах конкурентної ринкової економіки інноваційна поведінка стає природним, масово затребуваним, стратегічним типом поведінки, що забезпечує його носіям широкий спектр можливостей для легального розвитку (організація підприємницької діяльності, вкладання коштів у банки або цінні папери, надання в оренду майна, засвоєння нових практик споживання, збагачення способу життя тощо). Разом з тим в умовах неповноти і суперечливості інституційного середовища виникає загроза трансформації інноваційної поведінки у псевдоінноваційну, пов'язану з пошуком і апробацією найбільш ефективних тактичних моделей поведінки, у тому числі напівлегальних і нелегальних, що, реалізуючи приватні інтереси суб'єктів і сприяючи підвищенню їх добробуту, призводять до деградації господарської системи, архаїзації соціальних практик, становлення неправових, кримінальних інститутів. Такими деструктивними стратегіями можуть бути використання службового положення у приватних цілях, хабарництво, привласнення бюджетних коштів, нелегітимна приватизація, організація фінансових пірамід, фіктивних фірм, незаконна торгівля зброєю, природними ресурсами тощо.

Основними напрямками соціально-економічної діяльності є [3]: підприємництво; апробація нових форм організації освіти, науки, охорони здоров'я, соціального захисту, захисту довкілля тощо; діяльність, пов'язана з оновленням ідеології і культури; створення і розвиток структур громадянського суспільства. Розглянемо їх докладніше з позицій створення умов людського розвитку.

Теоретики підприємництва розглядають його як особливий тип поведінки на ринку, ключовою властивістю якого є новаторство: створення цінності шляхом переміщення економічних ресурсів до більш продуктивної сфери (Ж. Б. Сей); «творче руйнування» як перетворююча діяльність, головним суб'єктом якої є підприємець — інноватор і каталізатор економічного прогресу (Й. Шумпетер); пошук змін (у технологіях, споживчих перевагах, со-

ціальних нормах тощо) і використання можливостей (П. Друкер); «гонитва за можливостями без урахування ресурсів, якими володієш у даний момент», тобто здатність підприємців, на відміну від менеджерів-адміністраторів, знайти і мобілізувати додаткові ресурси інших для досягнення власних цілей (Г. Стівенсон).

Сучасний розвиток підприємництва у світі характеризується актуалізацією соціальної спрямованості бізнесу, поширенням соціального підприємництва, яке, створюючи різноманітні за способами комбінування ресурсів, формами обміну та взаємодії людей бізнес-моделі, є осередком соціальних інновацій. Значення соціального підприємництва для людського розвитку полягає у такому [4; 5]:

- підвищення соціальної та економічної ефективності шляхом уведення до економічного обороту ресурсів, що не використовувалися раніше (відходи виробництва, соціально виключені групи, солідарність і довіра тощо), а також використання нових комбінацій наявних ресурсів;

- здатність змінювати або створювати нові суспільні практики, інститути і структури, що прискорює соціальну трансформацію. Наприклад, розвиток мікрофінансування перетворив класичний кредитний підхід «вірю не особі, але речі», закладений ще у римському праві, на «вірю не речі, але особі», що надало можливість небагатим людям генерувати доходи від підприємницької діяльності та підвищити свій рівень життя;

- зняття соціального напруження у суспільстві, спричиненого значним соціально-економічним розшаруванням, шляхом включення соціально вразливих верств населення в економічну діяльність, надання їм можливості заробітку, відкриття для них соціальних ліфтів.

Що стосується українського бізнесу, то через інверсійність трансформаційних процесів, високий ступінь аномії, несталість інституційного середовища, «фіаско» держави він не набув інноваційного характеру, обравши стратегію рентоорієнтованої поведінки. Боротьба за доступ до отримання ренти висуває на перший план інвестиції в адміністративний ресурс, створення системи економічної влади на протигагу інвестиціям в інновації. Крім того, як обґрунтовано зауважують В. Вишневський та В. Дементьєв, причиною пробуксовок в інноваційному розвитку стає специфічна шкала цінностей вітчизняних підприємців. Сучасне інституційне середовище культивує такі цінності, як егоїзм і агресивність, що відповідають стратегіям індивідуального захоплення влади в умовах еволюційного виживання, у той час як інноваційне підприємництво засновується на кооперації і відносинах партнерства, організаційній ідентифікації [6, с. 46–47].

У зв'язку з цим, на наш погляд, досить цікавим є досвід Китаю щодо формування інституту підприємництва — створення і культивування образу

«конфуціанського підприємця» (жушана). Увага керівництва держави до формування морального обличчя підприємця є цілком зрозумілою, адже «у соціалістичного потягу Комуністичної партії Китаю капіталістичні колеса і рейки». Китайське керівництво визнає необхідність розвитку підприємництва як джерела інновацій. Разом з тим ринкова економіка повинна розвиватися, спираючись на етичні норми; принцип конкуренції необхідно доповнювати ідеєю співпраці і взаємодопомоги. Виконання підприємцем правових норм має поєднуватися з дотриманням етичних настанов конфуціанства — людяності, справедливості, доброти, поблажливості, привітності, благочестя, ощадливості при відсутності жадібності, невіддільності економічних інтересів від моральних принципів, необхідності піклування не тільки про власну вигоду, а й про державне та суспільне благо.

Відповідно до широко пропагованих уявлень «конфуціанські підприємці» «володіють усіма достоїнствами для того, аби керувати, а отже, несуть відповідальність за свої підприємства і своїх підлеглих, отримуючи натомість відданість, шанобливість та повагу. Підприємець-жушан ставить в основу моральне виховання, особисте вдосконалення. Обираючи між нечесним прибутком і честю, він ніколи не обере перше, оскільки дорожить своїм ім'ям та ім'ям компанії. Жушан допомагає іншим розвивати свій бізнес з метою взаємної вигоди і на умовах чесної конкуренції» [7]. До числа жушанів відносять, наприклад, ЧжанЖуйміня — президента корпорації «Хайер», якого у 2009 р. «BusinessWeek» визнав найвпливовішою людиною країни. Він здобув популярність завдяки своїм високим вимогам до якості виробленої продукції, культивуванням почуття колективної відповідальності за виробництво в очолюваних ним компаніях, увагу і повагу до клієнтів. Багато прикладів з його діяльності увійшли до посібників з менеджменту. Останнім часом поняття «конфуціанський підприємець» дещо трансформується згідно з потребами сучасності — під жушаном тепер розуміють не тільки «шляхетного ділка», а й підприємця нового покоління, працівника сфери освіти, який створює свою справу, базуючись не на купівлі-перепродажу, а на реалізації власних інноваційних технологій і винаходів. «Бізнесмен є разом з тим і вченим, що опанував сутність китайської культури і тепер присвячує себе застосуванню на ділі своїх знань і своєї культури та підтримує тісні зв'язки з політичною елітою» [8]. Цей образ покликаний стати яскравою протиположністю бізнесменам, які з'явилися на зорі «політики реформ і відкритості» і являли собою малоосвічених авантюристів, неодноразово потрапляли у в'язницю за свою «надто активну» підприємницьку діяльність. Визнаючи, що жушанів серед відомих підприємців небагато, китайські ЗМІ, тим не менш, регулярно висвітлюють їх діяльність з метою боротьби з більш реалістичною стороною китайського бізнесу — аморальною діяльністю підприємців (жахливим прикладом якої

у 2008 р. став «молочний скандал», коли внаслідок отруєння меланіном, що містився у дитячому харчуванні, померло шість дітей і ще 300 тисяч малюків отримали серйозні отруєння). І це можна вважати досить оригінальним досвідом формування духовної культури [7].

Другим напрямом соціально-інноваційної діяльності, що безпосередньо зумовлює якість людського розвитку, є перетворення інститутів соціальної сфери (освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, охорони навколишнього середовища тощо), тобто галузей, які беруть участь у відтворенні людського потенціалу. Крім того, саме інновації у соціальній сфері створюють передумови, сприятливе середовище для технологічних інновацій, розвитку постіндустріального господарства, а також здатні подолати його негативні наслідки.

Невідповідність швидкості технологічних і соціальних зрушень породжує низку суперечностей. По-перше, відставання інновацій у соціальній сфері від технологічних має наслідком концентрацію інноваційного потенціалу. Так, прогрес технологій долає національні бар'єри комунікацій, «глобальне поле для конкурентної боротьби вирівнюється, світ стає пласким» [9]. Проте прогрес креативної діяльності йде нерівномірно. Як зазначає В. Федотова, «технократично потенціал “плаского світу” є, але соціально світ є далеким від цього» [10]. Звісно, для окремої людини технологічні інновації відкривають можливість брати участь у глобальному співробітництві, кваліфіковані фахівці у країнах, що розвиваються, можуть отримати перспективну роботу і згодом реалізувати власні творчі проекти, але нові види творчої діяльності не стануть масовими. «Основна частина жителів Землі знаходиться у гетто відсталості і при збереженні теперішньої моделі глобалізації все більше віддалятиметься від світу креатосфери. Лише вкрай обмежене коло людей із цього гетто має шанс вирватись у новий світ» [11]. Стратегія концентрації творчого потенціалу є безперспективною з точки зору як власне його подальшої реалізації та розширення, так і наявності небажаних побічних ефектів. Тому першочергового значення набувають саме інновації у соціальній сфері, спрямовані на вирівнювання креативних потенціалів і процесів у територіальному, галузевому та соціально-структурному просторі.

По-друге, через брак соціальних інновацій творчий потенціал реалізується насамперед у тих сферах, які не сприяють його зростанню (фінанси, ВПК, посередницька діяльність, створення масової культури тощо), тоді як найбільш перспективними сферами його реалізації є виховання, освіта, охорона здоров'я, наука, мистецтво, рекреація природи та ін. [11]. Високий ступінь невизначеності інноваційного розвитку спричиняє переорієнтацію переваг економічних суб'єктів з накопичення коштів задля отримання освіти, певного культурного статусу на утилізаційне спрямування освітніх зусиль, прагнення якомога

скоріше перетворити свій творчий потенціал на економічний капітал, який стає більш надійним засобом захисту від невизначеності. Результатом цього стає неадекватно прогресуючий розвиток тих сфер, що не сприяють розширенню креативного потенціалу, більша частина якого навіть у розвинених країнах витрачається з точки зору довгострокового розвитку неефективно, а іноді й на шкоду людині і природі.

По-третє, в «економіці знань» посилюється диференціація суспільства, зумовлена чинником освіти. Така диференціація є більш небезпечною порівняно з нерівністю, притаманною індустріальному суспільству, яку можна пом'якшити через перерозподільчі процеси. Знання і здібності, що є основним ресурсом «економіки знань», не можуть бути ні відчужені, ні перерозподілені, тому економічна підтримка незахищених верств населення стає неефективною. При цьому природний розвиток «економіки знань» без відповідних соціальних інновацій не передбачає розв'язання цієї проблеми, оскільки сучасний розвиток освіти відбувається в напрямі підготовки відносно невеликого прошарку професіоналів, а не шляхом гармонізації розвитку особистості кожної людини.

Третім напрямом соціально-інноваційної діяльності є діяльність учених, працівників культури, журналістів, пов'язана з осмисленням процесів, що відбуваються у суспільстві, підтримкою і пропагандою нових цінностей, формуванням компетентної суспільної думки з найважливіших проблем суспільного розвитку. Людська свідомість як механізм адаптації людини до суспільно-природного середовища дуже пластична. Проте її необхідно використовувати не для маніпуляцій в інтересах панівних верств населення, а в інтересах розвитку людини і суспільства в цілому [12]. Тобто для досягнення цілей модернізації виникає необхідність «запуску комплексного соціокультурного процесу, в якому управлінські і технологічні рішення підпорядковані гуманітарним цілям, а гуманітарні цілі співвіднесені з економічними завданнями. При цьому під культурою ми розуміємо всю мережу формальних і неформальних інститутів, відповідальних за продукування, руйнування, трансляцію та поширення цінностей. Відмова від модернізаційного потенціалу культури, від роботи з ціннісною шкалою, з етикою, з національною картиною світу гарантовано веде модернізаторів у глухий кут» [13, с. 4–5].

На жаль, у пострадянських країнах на зміну ідеології, політиці і науці прийшли маніпуляції людською свідомістю — імалогія (створення іміджів), політичні технології, масова культура. Аналізуючи вплив західної масової культури, В. Федотова вказує на відмінності у результатах її споживання різними країнами. «У Росії вона виявляється супутником гедонізму і деморалізації мас. В Азії — їх мобілізації заради індустріалізації, бо вона здається носієм нового, передового способу життя, енергії, другою стороною яких ви-

ступає індустріальне високотехнологічне виробництво» [10]. В Україні, як і в Росії, вестернізація переважно реалізується у вигляді субкультури дозвілля, але не праці, немає розуміння пов'язаності масової культури не тільки зі споживанням, а й з виробництвом. Ситуацію, яка склалася, О. Кендюхов називає послабленням особистості, яке знижує і нівелює новаторський потенціал суспільства. Воно стає інерційним і керується не прагненням творчої самореалізації, а різного роду стереотипами. «На зміну амбітному народу початку 90-х минулого століття, що відстояв незалежність своєї країни, прийшли люди-тіні, амбіції яких у ревінні на стадіонах, танцях на “майдансах” і в нескінченних кастингах на всілякі шоу “із зірками”» [14].

Четвертим напрямом соціально-інноваційної діяльності є апробація нових форм самоорганізації, громадянська активність, створення і розвиток структур громадянського суспільства. За допомогою цих структур «спочатку рихла і інертна тканина суспільства ніби “прошивається” в різних напрямках незалежними від держави горизонтальними зв'язками, стаючи більш пружною і набуваючи здатності до більш дієвого відгуку на дії ззовні» [1].

Як зазначає В. Геєць, сьогодні знов актуалізується проблема єдності і суперечностей між суспільством, державою та економікою, тому що «сучасний розвиток економіки і суспільства на основі стабільності і безпеки, що забезпечуються, здавалося б, у першу чергу, державою, втрачає основи своєї стабільності за рахунок: масової бідності, з одного боку, і концентрації багатства — з другого; “вимивання” середнього класу; недоступності креативних знань, що накопичуються, і неможливості їх трансформації у буденне знання; втрати державою можливостей для формування її як держави загального добробуту внаслідок контролю його діяльності з боку олігархату і не тільки; послаблення суспільного впливу на формування соціальної людини і перетворення її на економізованого суб'єкта з грошецентристським прагненням; формування суспільства для обраних замість суспільства для усіх» [15].

Крім того, трансформація відносин власності, пов'язана з появою ресурсів, засобів виробництва, форм суспільного багатства, невідчужуваних від людини, поширенням різних форм суспільного розпорядження і привласнення, соціалізацією власності, зумовлює зміщення акцентів у співвідношенні ринкового саморегулювання, державного управління та громадянського регулювання на користь останнього. Так, О. Бузгалін обґрунтовує необхідність зміни напряму пошуку нової моделі розвитку з координат «економічна ефективність vs соціальна справедливість» до системи, де справедливість буде стимулом інноваційного зростання; необхідність виходу за межі механізму «риннок створює, держава — перерозподіляє» [16].

Для цього головним суб'єктом соціального регулювання повинно стати громадянське суспільство, поступово беручи на себе все більше функцій

держави і в такий спосіб знімаючи її «провали». Основна функція громадянського суспільства — виявлення і розв'язання проблем, що виникають унаслідок недосконалості і ринкового, і державного регулювання; виявлення первинних суспільних запитів, їх трансформація у фахові пропозиції з найважливіших напрямів державної політики і подальше передавання державним інститутам із забезпеченням громадської підтримки. Саме таким чином вирішуються складні питання встановлення соціальної справедливості, яка досягається лише через масову участь громадян у контролі над розподілом і використанням суспільного багатства.

О. Бузгалін вказує на існування певної закономірності: чим більше в країні соціалізація розвитку, тим менше бюрократизація і корупція, оскільки велику частину соціально-регулюючих функцій виконує не держава, а інститути громадянського суспільства [16]. Це підтверджується дослідженнями Р. Патнама, який довів: якщо спільноти, регіони і навіть цілі країни характеризуються високим рівнем соціального капіталу, то вони з більшою ймовірністю будуть багатими і матимуть більш ефективне державне управління. Якщо ж для них нехарактерні громадські об'єднання, то, найімовірніше, їх економіка буде слабкою, адміністративні органи — корумпованими, а інвестиції у фізичний і людський капітал менш ефективними, ніж у спільнот з високим рівнем громадської активності [17].

За таких умов модель відносин «держава — особистість» трансформується в іншу модель — «громадянське суспільство — особистість», а регулювання не зводиться до перерозподілу ВВП, а полягає в удосконаленні системи соціально-економічних інститутів, які задають переваги та обмеження господарської діяльності суб'єктів. На відміну від держави у громадянському суспільстві визначальними є горизонтальні, а не вертикальні зв'язки, тут реалізується самодіяльна соціальна активність, яка не потребує зовнішнього стимулювання. Якщо держава зосереджує свої регулюючі зусилля на забезпеченні стабільності, безпеки, порядку і захищеності суспільства та діє за допомогою примушування, то пріоритетами громадянського суспільства є насамперед свобода, спонтанна активність, ініціатива та динамічність відносин на основі встановлення прав контрагентів і досягнення багатосторонніх домовленостей.

Саме громадські об'єднання, маючи потужний соціально-інноваційний потенціал, мали б стати дієвою формою інституціоналізації суспільних інтересів і трансформації їх у потужні імпульси розвитку країни. Проте рівень громадянської активності в Україні значно нижчий, ніж у західних країнах. Крім того, посттоталітарні, перехідні форми нерозвиненої демократії демонструють можливість виникнення імітаційних форм інститутів громадянського суспільства, що представляють інтереси певних груп, а не широкого за-

галу. Велика кількість громадських організацій є штучними, а поодинокі випадки самоорганізації громадян, стикаючись із бюрократією, є нерезультативними. Практично відсутні механізми контролю влади з боку суспільства і комунікація в системі «суспільство — держава», громадський контроль та громадська експертиза у сфері соціального реформування. Отже, слабкість громадянського суспільства заважає розгортанню цього напряму соціально-інноваційної діяльності.

Висновки. Результатами соціально-інноваційної діяльності різних суспільних груп стають нові цінності, моделі поведінки, інститути, нова якість соціально-економічного розвитку, встановлення нових відносин між індивідом, суспільством та державою. Тому розширення соціальної бази ринкової трансформації, залучення якомога більшої частини населення до різних видів соціально-інноваційної діяльності є запорукою модернізації суспільства і економіки та умовою людського розвитку в пострадянських країнах. «В умовах, коли економізовані види життєдіяльності суспільства вступають в глибоку суперечність з соціальними складовими, а боротьба за прибуток доходить до того, що руйнує природне середовище, яке надає людям життєвий простір, виникає або стає першочерговою проблема розвитку соціального організму суспільства, головним чином шляхом подолання соціального відчуження і одночасного розширення можливостей соціального залучення» [16].

Основними чинниками, що сприятимуть розширенню соціально-інноваційної діяльності суспільства і надаватимуть їй конструктивного характеру, є, по-перше, подальша інституціоналізація господарської системи. Інститути визначають статуси економічних суб'єктів — їх позиції, формальні та неформальні повноваження у межах господарської системи. Саме статус надає суб'єкту можливість автоматично включатися у складні коопераційні процеси як легітимному учаснику, а також є активною передумовою формування моделі поточної і, головне, довгострокової рівноваги даного суб'єкта. Крім того, інститути знижують ризики життєдіяльності, що стає чинником підвищення соціально-економічної активності населення за рахунок зменшення ролі автаркічних механізмів самозабезпечення і виживання.

По-друге, реальна (на протипагу імітаційній) соціальна модернізація стане можливою тільки тоді, коли спиратиметься на нову ідеологію і стратегію суспільних перетворень, коли суспільство усвідомлюватиме кінцеві цілі реформ, а самі цілі породжуватимуть підйом інноваційної енергії. «Еліти не здатні зробити зміни остаточними до того часу, допоки народ не перейметься пафосом змін» [11].

По-третє, для підвищення інноваційної активності найбільш масового шару населення необхідно поліпшити його об'єктивне становище, подолати

надмірну нерівність, соціальне відторгнення та маргіналізацію. В країні, де значна частина населення не може задовольнити свої базові потреби, розв'язання проблем шляхом «затягування пасок» є не тільки аморальним, таким, що породжує зневіру і апатію, але й економічно неефективним та безперспективним. Тому ключовим моментом реформ має стати соціальне залучення шляхом відкриття ліфтів вертикальної мобільності та подолання масштабної і багатомірної маргіналізації суспільства, насамперед соціального відторгнення, виключення із економічного життя, соціальних послуг, громадянських мереж. Адже соціальне залучення, усуваючи бар'єри перед людьми у прагненні реалізувати свій потенціал, є важливою умовою людського розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заславская Т. Структура российского общества через призму трансформационного процесса [Электронный ресурс] / Т. Заславская. — Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/152/985/1219/02zaslavskaya-7-13.pdf>.
2. Богомолов О. Т. Социально-гуманитарные аспекты модернизации России [Электронный ресурс] / О. Т. Богомолов // Вестн. РАН. — 2012. — № 1. — С. 60–78. — Режим доступа: bogomolof.com/social.doc.
3. Заславская Т. И. Поведение массовых общественных групп как фактор трансформационного процесса [Электронный ресурс] / Т. И. Заславская. — Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/397/949/1219/04zaslavskaya-14-19.pdf>.
4. Каминник И. Социальное предпринимательство на Украине: каким оно должно быть? [Электронный ресурс] / И. Каминник. — Режим доступа: <http://www.cmdp-kvorum.org/civil-society/647>.
5. Антонникова Н. А. Использование концепции социального предпринимательства для решения социальных проблем: применимость в российском контексте [Электронный ресурс] / Н. А. Антонникова. — Режим доступа: hse.ru/data/682/668/1234/Антонникова...Социально.doc.
6. Вишневский В. Инновации, институты и эволюция / В. Вишневский, В. Дементьев // Вопр. экономики. — 2010. — № 9. — С. 41–62.
7. Матяш Е. Бизнес и Конфуций [Электронный ресурс] / Е. Матяш // Столетие. — 2012. — 27 июня. — Режим доступа: <http://www.stoletie.ru/print.php?ID=136656>.
8. Многоликая глобализация [Электронный ресурс] / под ред. П. Бергера и С. Хантингтона. — М. : Аспект Пресс, 2004. — 379 с. — Режим доступа: <http://www.univer5.ru/sotsiologiya/mnogolikaya-globalizatsiya-piter-berger/Page-6.html>.
9. Фридман Т. Плоский мир. Краткая история XXI века / Т. Фридман. — М. : АСТ Москва, 2007. — 608 с.
10. Федотова В. Г. Социальные инновации: макро- и микротенденции [Электронный ресурс] / В. Г. Федотова. — Режим доступа: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=209&Itemid=52.

11. Бузгалин А. В. Россия в обществе знаний: концепт культурного лидерства [Электронный ресурс] / А. В. Бузгалин. — Режим доступа: <http://www.alternativy.ru/ru/node/1420>.
12. Геец В. М. Экономика и общество: непознанные грани взаимовлияния (размышления над прочитанным) [Электронный ресурс] / В. М. Геец, А. А. Гриценко // Вопр. полит. экономии. — 2012. — № 3 (4). — С. 183–207. — Режим доступа: <http://vopoliteco.ucoz.com/mgz/wpe2012-03.pdf>.
13. Культурные факторы модернизации / А. А. Аузан, А. Н. Архангельский, П. С. Лунгин, В. А. Найшуль. — М. ; СПб. : Фонд «СТРАТЕГИЯ 2020», 2011. — 221 с.
14. Кендюхов А. Люди-тени [Электронный ресурс] / А. Кендюхов // Зеркало недели. — 2011. — № 47. — Режим доступа: <http://zn.ua/POLITICS/lyudi-teni-94493.html>.
15. Геец В. М. Общество, государство и экономика: единство и противоречия [Электронный ресурс] / В. М. Геец. — М. : Ин-т экономики РАН, 2012. — 66 с. — Режим доступа: http://inecon.org/docs/Geets_paper.pdf.
16. Бузгалин А. В. Социально ориентированное инновационное развитие: обновление институционального проекта [Электронный ресурс] / А. В. Бузгалин. — Режим доступа: http://igpr.ru/library/buzgalin_av_socialno_orientirovannoe_innovacionnoe_razvitie.
17. Патнам Р. Д. Творення демократії. Традиції громадської активності в сучасній Італії / Р. Д. Патнам. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. — 302 с.

СОЦИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВА КАК УСЛОВИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Набатова О. А.

Рассмотрены основные направления социально-инновационной деятельности. Раскрыты особенности их реализации в трансформационной экономике Украины. Обосновано, что участие в социально-инновационной деятельности широких слоёв населения является необходимой предпосылкой человеческого развития.

Ключевые слова: *социально-инновационная деятельность, социальное предпринимательство, гражданское общество, социальные инновации.*

SOCIO-INNOVATIVE ACTIVITY OF THE SOCIETY AS A CONDITION OF HUMAN DEVELOPMENT

Nabatova O. A.

The main directions of socio-innovative activity are considered. The features of the irimplementation in the transitional economy of Ukraine are disclosed. It is

proved that participation of the general population in socio-innovative activity is a precondition for human development.

Key words: *socio-innovative activity, social entrepreneurship, civil society, social innovation.*

УДК 330.1:347.77/.78

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНИХ УМОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ СФЕРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

О. М. Левковець, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

З позицій концепції національної економічної безпеки проаналізовано сучасні проблеми розвитку сфери інтелектуальної власності (ІВ). На прикладі патентної системи показано суперечності впливу системи прав ІВ на соціально-економічний розвиток країн і суспільства в цілому. Акцентовано, що ефективні умови розвитку сфери ІВ визначаються не тільки системою прав ІВ. Представлено напрями узгодження інтересів учасників ринку ІВ на сучасному етапі його розвитку.

Ключові слова: *інтелектуальна власність, інституційні умови, трансформація, друга економічна революція, мотивація.*

Постановка проблеми. Головною рушійною силою економічного і соціального розвитку країн за сучасних умов стає інтелектуальний потенціал нації, основою добробуту — результати інтелектуальної діяльності та засновані на них інновації, причому найціннішими з них є ті, що втілені у форму, яка охороняється законами у сфері інтелектуальної власності (ІВ). Права ІВ стали важливим інструментом глобальної конкуренції корпорацій, держав та їх союзів за доступ до інноваційних ресурсів і ринків високотехнологічної продукції. Практично всі великі компанії у розвинених країнах намагаються перевести активи у сферу ІВ (наприклад, IntelCorp у 2012 р. заявила про намір довести частку інтелектуальної власності до 65 % активів). Інновації перетворилися на систему перерозподілу багатств у світі, *інтелектуальна власність* — на один із найважливіших ресурсів розвитку. Отже, постає завдання